

Chapit 1

Sante Fam Konsène Tout Kominote a

Lè yon fanm an sante, li gen fòs ak enèji pou l fè travay li gen pou l fè chak jou, pou l jwe pakèt wòl li gen pou l jwe nan fanmi li tankou nan kominote a, epi pou l bati bon jan relasyon ak lòt moun. Nou kapab di: sante yon fanm gen gwo konsekans sou tout domèn nan lavi li. Malgre sa, depi lontan, “swen sante pou fanm” te prèske vle di menm bagay ak swen matèno-enfantil, tankou swen yon fanm kidonk resevwa lè li ansent ak apre akouchman. Sèvis sa yo nesèsè, men se bezwen fanm yo genyen kòm manman sèlman yo okipe. Lè n gade byen, si n mete kesyon fè pitit la sou kote, yo pat janm fè ankenn diferans ant bezwen sante yon fanm ak bezwen sante yon gason.

Nan liv sa a, n ap gade koze sante fanm nan yon lòt jan. Premyèman, nou kwè chak fanm gen dwa pou l jwenn tout swen sante l bezwen pandan tout lavi li. Swen sante sa yo ta dwe kore yon fanm nan tout domèn nan lavi li - e pa sèlman lè l ap jwe wòl li kòm madanm oubyen kòm manman. Dezyèmman, nou kwè sante yon fanm pa chita sèlman sou jan kò li fèt. Kondisyon sosyal, kondisyon kiltirèl ak kondisyon ekonomik, kote l ap viv la aji sou sante li tou.

Menm si kondisyon sa yo aji sou sante gason tou, fò n pa bliye fanm kòm yon gwoup pa resevwa menm tretman ak gason. An jeneral, fanm yo gen mwens pouvwa, mwens resous, epi fanm yo jwenn mwens respè nan fanmi yo ak kominote kote y ap viv la fè sitiyasyon enjistis sa a:

- gen plis fanm ki nan mizè pase gason
- gen plis fanm pase gason ki pa rive jwenn edikasyon ak konesans pou yo ka ede tèt yo
- gen plis fanm pase gason ki pa rive jwenn ni enfòmasyon enpòtan sou lasante ni swen sante
- gen plis fanm pase gason ki manke kontwòl sou kelkeswa desizyon ki gen rapò ak sante yo

Lè nou gade l konsa, nou rive konprann rasin pwoblèm sante k ap brase bil medam yo. Pou sante fanm vin miyò, fok pwoblèm sante yo regle, se vre, men tou fòk kondisyon lavi yo chanje, pou yo vin gen plis pouvwa sou sa k konsène sante yo.

Lè sa rive fèt, l ap bon pou tout moun kit se fanm kit se fanmi li, kit se kominote a. Yon fanm ki an sante gen chans pou l bay tout rannman li ka bay. Mete sou sa, l ap fè timoun ki pi an sante, l ap ka pran swen fanmi li pi byen e l ap ka sèvi kominote a pi byen. Se sa ki fè n konprann pwoblèm sante yon fanm pa pwoblèm pa l sèlman. Sante fanm konsène tout kominote a.

Sa yo rele Sante Fanm?

➤ *Lè Yon fi an sante, sa pa vle di l ap viv san maladi. Yon fi ki an sante gen yon kò ki anfòm, yon tèt ki anfòm ak yon lespri ki dyanm.*

Fanm pi vit pou yo pa gen lasante

➤ Lè yon fanm pa byen manje, li p ap rive devlope nòmman. Sa ka lakòz gwo pwoblèm sante

Byen manje pou n ka rete an sante.

Yon bò, kò fanm pa fèt menm jan ak kò gason; yon lòt bò, sosyete a bay fanm mwens valè (inegalite) pase gason. Pou tèt sa, medam yo pi fasil pou yo pa gen sante. Men kèk nan pwoblèm sante ki frape fanm anpil fwa:

Pwoblèm mal manje

Malnitrisyon se youn nan pwoblèm sante nou jwenn kay medam peyi pòv yo e se youn nan pwoblèm sante ki donmaje yo pi vit. Sitiyasyon sa a kòmanse depi nan timoun: anpil fwa, yon ti fi jwenn mwens manje pase yon ti gason. Rezilta: li mal pou grandi e zo nan kò l pa devlope nomalman (sa k fè, lè l gran li ka gen gwo pwoblèm nan akouchman). Pwoblèm sa a vin pi malouk, lè l kòmanse tounen yon jenn fanm, paske, lè sa a, li bezwen plis kantite bon manje daprèzavwa travay li ogmante. Li toujou gen menm pwoblèm lan, lè l kòmanse gen règ chak mwa, lè l vin ansent epi apre, lè li ap ba timoun tete.

Si li pa byen manje, li gen dwa kòmanse soufri ak tout kalte maladi, tankou fatig tout lasent jounen, feblès ak anemi. Yon fanm mal nourri ki vin ansent, pi vit gen konplikasyon grav nan akouchman, tankou emoraji grav, enfeksyon, oubyen tibebe a gen dwa fèt tou zwit.

Travayè sante a di m fòk mwen ta bwè plis lèt epi fòk mwen ta manje anpil fèy (legim vèt). Men, mwen blije sere tout lèt la pou mari m ak pitit gason mwen an. Kanta legim, nou pa gen kòb pou achte sa.

Nou pa ka separe sante yon fanm ak privilèj li dwe jwi nan sosyete a. Nan peyi End, prèske toupatou nan zòn andeyò yo, fanm dwe bwè mwens lèt pase mari yo ak pitit gason yo. Epi se sèlman lè mesye yo fin manje, medam yo gen dwa pran moso manje pa yo a. Se sa k fè, an jeneral, fanm yo pa manje byen. Sitiyasyon sa a montre nou ki valè yo bay fanm nan yon sosyete konsa.

CHETNA, Ahmedabad, Peyi End.

Pwoblèm nan domèn sante repwodiksyon

Maladi moun pran nan sèks (MST) ak VIH/Sida. Yon fanm, akòz jan kò li bati, ka trape MST ak Sida pi vit pase yon gason. Kòm jèm gason an rete andedan kò fanm nan, mikwòb jèm sa a pote ka pase san pwoblèm nan kanal yon fanm jouk yo rive nan san li. Anpil fwa, fanm nan gen dwa pa wè siy enfeksyon an touswit. Se konsa tou li ka rete san tretman.

Men, an reyalyite, pwoblèm sa a, se yon pwoblèm sosyal. Anpil fwa, fanm yo pa tèlman gen kontwòl sou kijan y ap fè sèks. Anpil fwa tou, yo pa ka refize fè sèks san pwotèj. Rezilta: chak ane, gen 165 milyon fanm ki trape yon MST e te gen, pou ane 1995 nan sèlman, 1 milyon 650 mil fanm ki te trape sida. San tretman, MST ka lakòz gwo doulè ki ka donmaje yon fanm, move maladi tankou: basen anfle, esterilite, pwoblèm pandan gwosès ak danje kansè nan matris. Kanta pou VIH/Sida menm, se touye l touye w kareman.

Gwosès youn dèyè lot. Anpil kote sou latè, yon fanm sou 2 oubyen 3 fè pitit anvan li gen 20 lane. San planin familyal, anpil nan fanm sa yo p ap gen tan reprann fòs anvan yo vin ansent ankò. Sitiyasyon sa a ka lakòz gwo danje pou sante fanm lan, ansanm ak konplikasyon grav, kit se pandan gwosès, kit se pandan akouchman. Akouchman youn dèyè lot anpeche fanm nan gen kapasite pou l kontwole lavi pa li, pou l chache bay tèt li edikasyon, pou l chache aprann yon bagay ki ka itil li.

Konplikasyon nan gwosès ak akouchman. Nan dènyè 30 lane ki sot pase yo, *mòtalite enfantil* la bese anpil. Men, pousantay fanm ki mouri pandan gwosès ak akouchman pa vin pi ba. Chak minit, gen yon fanm ki pèdi lavi li akòz pwoblèm ki mache ak gwosès e ki p ap jwenn solisyon rapid. Sa vle di, konplikasyon gwosès ak akouchman bay anviwon yon ka nan tout fanm k ap viv nan peyi pòv yo gwo pwoblèm.

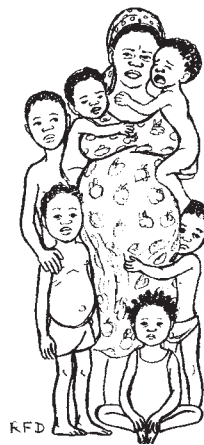
Avòtman nan move kondisyon. Lè yon fanm fè yon avòtman nan move kondisyon pou l fini ak yon gwosès, se ak lavi li, l ap jwe. Men chak jou, se sa 50 000 fanm osinon ti demwazèl fè, paske yo pa gen mwayen pou yo fè yon avòtman san danje. Anpil ladan yo vin paka fè pitit oubyen yo rete ak gwo doulè, enfeksyon ak lòt pwoblèm sante pou anpil tan.

Eksizyon. Eksizyon, ki yon operasyon kote yo koupe yon moso (klitoris) oubyen tout kote ki parèt aklè nan pati siperyè yon fanm, reskonsab anpil pwoblèm sante grav. Nan pwoblèm sa yo, nou jwenn yon seri enfeksyon nan basen ak nan sistèm irinè fanm lan, yon seri pwoblèm seksyèl, pwoblèm sikolojik ak pwoblèm pandan akouchman. Men, malgre pwoblèm sa yo, fanm kontinye ap sibi operasyon sa a anpil kote sou latè. Se konsa chak ane, anviwon 2 milyon timoun, sitou an Afrik, men tou nan Mwayennoryan ak ann Azi, viktim akòz eksizyon an

MST ak lòt enfeksyon nan aparèy jenital.

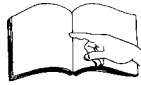
➤ *MST se yon pwoblèm sosyal, paske, anpil fwa, medam yo oblije antre nan relasyon seksyèl san pwotèj, san yo pa dakò.*

➤ *Chak minit, gen yon fanm ki pèdi lavi li akòz yon pwoblèm ki makònen ak gwosès*

➤ *Chak ane, gen 75000 fanm ki mouri akòz avòtman ki fèt nan move kondisyon.*

➤ Anpil maladi atake ni fanm ni gason, men yo frape medam yo yon lòt jan.

TB, 387
alkòl ak lòt dwòg, 435

travay

➤ Yon fanm rankontre danje nan travay li, tankou lakay li. Travay san pran souf pandan lontan ak kesyon “doub jounen travay la” ka rann li twò fatige pou l goumen kont maladi.

➤ Pwoblèm sante mantal ka gen gwo konsekans menmjan ak lòt pwoblèm sante yo.

sante mantal

Pwoblèm sante an jeneral

Akòz travay medam yo ap fè, akòz yo mal manje epi paske yo blije fatige kò yo twòp, medam yo trape yon seri maladi pi vit pase gason. Dega yon maladi ka fè sou yon fanm konn diferan ak dega menm maladi sa a fè sou yon gason. Paregzanp, lè yon fanm soufri ak yon maladi ki delala l oubyen defigure l, mari li gen dwa abandone l.

Lè yon fanm vin malad, li pi mal pou l chèche oubyen jwenn tretman, toutotan maladi a pa prèske fin pete fyèl li. Paregzanp, tibèkiloz (TB) atake san rete, ni fanm, ni gason, men gen mwens fanm ki jwenn tretman. Gen prèske 3000 fanm ki pèdi lavi yo chak jou ak maladi tibèkiloz. Ladan yo, youn sou 3 pa t rive jwenn bon jan tretman oubyen pa t menm konnen si l te TB. Lontan, gen yon seri lòt maladi ki te plis konn atake gason, men, jounen jodi a, yo reprezante gwo danje pou medam yo. Paregzanp, maladi moun trape lè yo fimen oubyen lè yo bwè twòp tafya.

Malè pandye ki menase fanm yo nan travay yap fè

Nan travay medam yo ap fè chak jou, yo rankontre yon bann danje pou sante yo. Fanm trape maladi poumon pi fasil akòz lafimen dife y ap respire nan kuit manje. Espesyalis yo konsidere maladi sa yo kòm pi gwo pwoblèm sante fanm yo trape nan travay y ap fè. Anpil fwa, medam yo konn trape maladi nan dlo, paske yo pase anpil tan ap lave rad, bwote dlo oubyen travay nan marekay.

Plizyè milyon travayèz ki kite lakay yo pou y al travay deyò viktim yon bann pwoblèm sante akòz move kondisyon travay ki egziste

kote y ap vann fòs kouray yo a. Lè yo tounen lakay yo, an jeneral, yo blije kontinye bourike. Kidonk se doub travay yo fè pou yon jounen. Sitiyasyon sa a fin fè yo delala e konsa, yo vin gen mwens fòs pou yo reziste anba maladi.

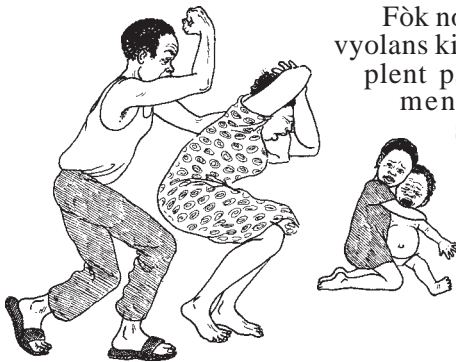

Pwoblèm sante mantal

Fanm ak gason gen menm chans pou yo devlope yon pwoblèm sante mantal. Men, gen plis fanm pase gason ki viktim anba gwo depresyon. Anpil fwa, se fanm k ap viv nan malsite, fanm ki an dèy, fanm ki sibi vyolans, fanm ki wè kominote yo depatya oubyen vire lanvèlandwat, ki deprime nan eta sa a. Medam ki soufri ak pwoblèm sante mantal yo gen mwens chans pase mesye yo, pou yo rive jwenn moun ede yo.

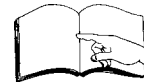
Vyolans

Anpil fwa, yo pa konsidere vyolans tankou yon pwoblèm sante. Men tout moun konnen vyolans ka lakòz move blese, pwoblèm sante mantal, domajman ak menm lanmò. Anpil jenn fanm sibi agresyon seksyèl anba men gason nan fanmi yo oubyen anba men zanmi gason yo genyen. Gen anpil gason ki gen abitud fòse madanm yo kouche ak yo, gen anpil ki maspinen madanm yo. Kadejak ak agresyon seksyèl toujou la kòm malè pandye pou tout fanm. Mòd vyolans sa yo, nou jwenn yo toupatou sou latè ak nan tout kouch moun nan sosyete a..

Fòk nou pa bliye nan prèske tout ka, vyolans ki fèt sou medam yo, yo pa pote plent paske anpil fwa se yo menm menm lapolis ansanm ak rèssosyete a akize. Se yon lè konsa malpouwont k ap maltrete fanm yo jwenn pinisyon yo merite.

➤ An jeneral, fanm yo sibi vyolans anba men nèg yo konnen. Men nan prèske tout ka vyolans yo, pa gen plent e malpouwont k ap maltrete fanm yo pa resevwa ankenn pinisyon.

Vyolans, 313
Kadejak ak agresyon seksyèl, 327

Men ki jan nan fanm yo lage yon lavi san lasante

Malgre se pa tout fanm ki soufri ak pwoblèm sante nou sot eksplike yo, pi fò nan medam yo gen pou yo toke kòn yo ak 3 nan pwoblèm sa yo: malnitrisyon, gwosès youn dèyè lòt, ak twòp travay. Chak pwoblèm sa yo atake sante yon fanm an jeneral, fè l pèdi fòs epi diminye kapasite l pou l rete an sante.

Lè fanm nan ansent, gen yon seri pwoblèm ki vin pi rèd - tankou malarya, epatit, dyabèt ak anemi-. E maladi sa yo fè gwosès la vin pi difisil. Se tout bagay sa yo ki fè yon fanm pi vit soufri pwoblèm sante an jeneral, pase yon gason.

Rezon Ki Fè Fanm Pa Gen Lasante

Nou ta ka di san pwoblèm, rezon dirèk ki konn bay medam yo kèk pwoblèm sante, se diferan mikwòb ki bay MST yo, se mal manje ki bay pwoblèm malnitrisyon, se absans swen prenatal (anvan akouchman) ki lakòz pwoblèm gwoès yo. Mete sou rezon dirèk sa yo, gen 2 manman rezon malsite ak mank konsiderasyon pou fanm ki lakòz anpil anpil nan pwoblèm sante medam yo genyen.

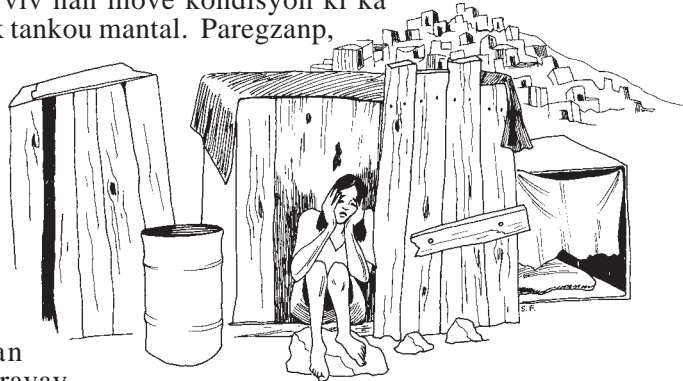
MALSITE

Sou latè 2 fanm sou 3 ap viv nan malsite. Fanm ka pi vit tonbe nan malsite pase gason. Se yo menm tou ki pi pòv nan mitan moun pòv yo.

Plizyè milyon fanm pran nan moulen malsite depi menm anvan yo vin sou tè a. Kòm tibebe, yo te fèt touzwit poutèt fanm ki mete yo sou tè a, pa t jwenn ase manje lè li te ansent. Konsa, yo te mal pou devlope. Nan fanmi pòv kote medam sa yo grandi, se frè yo ki te gen plis chans jwenn ase manje, sa ki pral ralanti devlopman medam yo pi plis ankò. Lè yo vin majè, yo blije fè ti travay ki pa mande kalifikasyon paske paran yo oubyen pa t kite yo rete lekòl, oubyen pa t mete yo lekòl ditou. Konsa, yo touche mwens kòb pase mesye yo, menm lè yo tou 2 ap fè menm travay la. Mete sou sa, yo pa touche 5 kòb pou tout bourike yo bourike lakay yo chak jou. Gwo fatig, malnitrisyon, swen sante yo pa jwenn pandan gwoès mete sante fanm yo ak sante pitit yo andanje.

Malsite ka fòse yon fanm viv nan move kondisyon ki ka lakòz anpil pwoblèm sante fizik tankou mantal. Paregzanp, anpil fwa fanm pòv:

- blije viv nan vye kay kote pa gen ni twalèt ni dlo potab.
- pa jwenn ase manje pou yo manje e yo blije pèdi yon bann tan pou yo chèche mezi lajan yo bezwen.
- blije aksepte travay nan move kondisyon oubyen travay san pran souf pandan lontan.
- pa gen mwayen pou y al pran swen sante, menm lè yo jwenn li gratis, poutèt travay yo ak fanmi yo ki pa ba yo tan.
- tèlman yap debat ak lavi a, yo pa gen ni tan ni enèji pou yo okipe zafè yo, òganize lavi yo, epi mete lespri yo anfòm.
- jwenn moun ki rann yo reskonsab malsite yo e fè yo santi yo gen mwens enpòtans pase moun ki gen plis lajan.

Anpil fwa, Malsite fòse medam yo antre nan yon seri relasyon kote lavi yo depann de gason. Si lavi yon fanm ak lavi pitit li depann de yon nèg, li ka sètoblige fè tout yon seri bagay ki fè kè nèg la kontan, men ki reprezante danje pou li menm, fanm. Li ka paregzanp, kite nèg la fè vyolans sou li oubyen fòse l antre nan relasyon seksyèl san pwoteksyon, pou l pa pèdi pen kotidyen l.

YO PA BAY FANM VALÈ

(mank konsiderasyon pou Fanm)

Lè yo bay yon moun valè, yo rekonèt enpòtans li nan fanmi li ak kominote a. Se valè yo bay yon fanm ki fè yo trete l tèl ou tèl fason, pèmèt li mennen tèl kalte aktivite, kite l pran tèl desizyon. Nan prèske tout kominote sou latè, yo bay fanm mwens valè pase gason. Se sa ki ekpliske egzistans diskriminasyon kont fanm - sa vle di lè yo manke fanm respè e lè yo pa rekonèt dwa l pou l fè yon aktivite poutèt se fanm li ye. Chak kominote ka fè diskriminasyon nan fason pa l, men mank dega sa a toujou aji sou sante fanm yo.

Moun pi pito pitit gason pase pitit fi. Anpil fanmi ba pitit gason plis valè pase pitit fi, paske pitit gason pi vit mete sou richès fanmi an, ede paran yo lè yo sou baton, òganize seremoni dèy apre lanmò paran yo. Epi se pitit gason yo ki pèmèt siyati fanmi an kenbe. Se nan konsa, mòd fanmi sa yo sevre pitit fi yo pi bonè, yo ba yo mwens manje, yo retire yo lekòl byen bonè oubyen yo pa voye yo lekòl ditou.

Lalwa pa tèlman rekonèt dwa fanm genyen ni pouvwa pou yo pran yon seri desizyon. Nan anpil kominote, yon fanm pa gen dwa ni posede oubyen eritye yon pwopriyete, ni travay pou fè lajan, ni jwenn kredi. Si fanm nan divòse, li pa gen dwa kontinye rete ak pitit li epi li pèdi tout sa l te posede. Menm nan peyi kote lalwa bay yon fanm kèk dwa, tradisyon kominote a konn anpeche l gen kontwòl sou pwòp vi pa l. Anpil fwa, yon fanm pa ka deside ki depans ki pou fèt nan fanmi an oubyen ki lè li menm, li bezwen swen sante. Li pa ka patisipe nan desizyon kominote a san pèmision mari l.

Lè medam yo pèdi tout kapasite yo, nan eta sa a, se tout lavi yo ki vin sou kont mouche gason. Kòm rezilta: yo pa gen chans pou yo chèche amelyore sante yo. Paregzanp, planin famiyal, pwoteksyon nan relasyon seksyèl, manje byen ak swen sante. Mete sou sa yo pa ka libere tèt yo anba vyolans.

Anpil pitit oubyen gwosès youn dèyè lòt Pou yo pwoteje tèt yo kont diskriminasyon, medam yo konn prefere ansent toutan, paske se sèlman lè yo nan eta sa a, yo jwenn moun ede yo pi vit, ba yo kout men, oubyen mari yo vin ba yo plis valè.

Tout bagay sa yo montre n ki jan lavi fanm pi difisil nan sa k gen rapò ak lasante e ki jan tou, fanm pi mal pou jwenn swen sante. Anpil fwa, medam yo kwè yo pa gen valè tout bon, paske, depi lakay paran yo, yo aprann bay tèt yo mwens valè pase gason. Yo ka menm rive kwè li toutafè nòmal pou yo pa fin an sante. Konsa, se sèlman lè y ap soufri ak yon maladi ki grav anpil oubyen lè fyèl yo prèske fin pete, yo deside mande konkou.

➤ Anpil fwa, pa genyen lwa ki pwoteje medam yo kote y ap travay la, paske yo pa bay pifò travay fanm fè ankenn enpòtans.

➤ Mwatye moun k ap viv sou latè se fanm, men sou chak 3 è d tan travay ki fèt se fanm ki fè 2 è d tan ladan yo. Sou chak 10 goud moun touche, se 1 goud sèlman yon fanm touche; sou chak 100 pwopriyete ki sou latè, se yon sèl ladan yo ki pou fanm.

➤ *Sistèm sante a pa bay medam yo tout sèvis yo bezwen*

Sistèm sante a pa gen solisyon pou pwoblèm fanm

Malsite ak diskriminasyon kit se nan fanmi yo, kit se nan kominote a, bay medam yo plis pwoblèm sante. Men se pa sa sèlman. Yo anpeche sistèm sante a mache kòm sadwa, yo fèl pa ka bay tout sèvis medam yo bezwen. Politik gouvènman yo ansanm ak oryantasyon ekonomik ki genyen nan lemond vin mete abse sou klou.

Nan peyi pòv yo, anpil moun pa jwenn swen sante ditou. (Nan tèks ankadre ki pi ba a, n a jwenn youn nan rezon ki fè pwoblèm sa a vin pi malouk, nan dènnye ane sa yo.) Met sou sa, diskriminasyon kont fanm p ap ankouraje leta depanse lajan ki nan kès li pou l regle pwoblèm sante fanm. Konsa, yon fanm gen dwa pa ka jwenn swen sante, menm lè l ka peye pou sa. Kèk sèvis sante repwodiksyon ka egziste, men pou yon fanm regle tout lòt pwoblèm sante li genyen, l ap sètoblije pati nan kapital la oubyen ale nan peyi etranje.

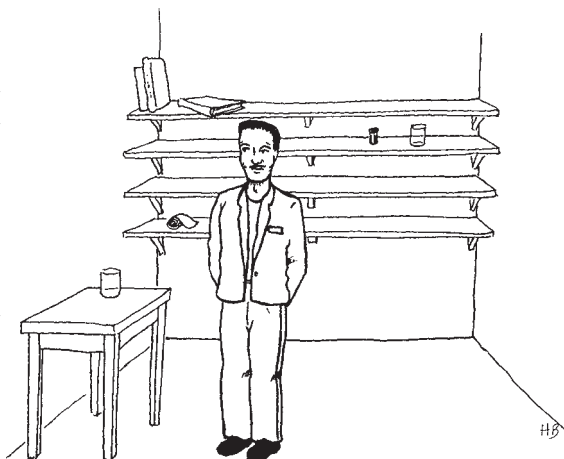
Nan anpil peyi, yo konsidere koze sante fanm nan kòm yon branch “espesyal” e se doktè sèlman ki okipe sa. Alòske sèvis sa yo t ap koute mwen chè, si yo te annik fòme kèk travayè sante kominotè.

Dèt eksteryè ak ajisteman estriktirèl: ki jan yo kenbe pòv yo nan malsite

Nan ane 70 yo, yo te fòse peyi pòv yo prete lajan nan men gwo bank peyi rich yo. Gen kèk nan ti peyi sa yo ki te sèvi ak lajan sa a pou eseye amelyore lavi sitwayen lakay yo. Se konsa, yo te tanmen konstwi anpil lekòl, lopital, klinik ak lòt pwojè ankò.

Men, kòm bank yo ap fè presyon pou yo jwenn kòb yo, gwo peyi yo mande ti peyi yo pou yo chanje politik ekonomik, “ajiste” ekonomi yo. Yo sètoblije peye bank sa yo ak richès pèp yo pwodwi, epi louvri vant yo bay konpayi etranje yo pou yo fè lajan ak resous epi fòs travay malere nan peyi pòv yo.

Rezilta: ti peyi yo pa ka depanse lajan pou fè lavi malere vin miyò. Yo pa ka fè lekòl, sant sante, lopital, yo pa ka konbat lavi chè, yo pa ka fè pèp yo jwenn manje ak enèji bon mache. Gouvènman yo gen mwens lajan pou yo peye doktè, enfimyè ak lòt travayè sante, yo pa ka achte ni medikaman ni aparèy pou lopital. Siklòn sa a mete sante tout malere nan ti gòdèt, men se sante fanm ak timoun ki ap pran plis pataswèl.

H8

Istwa Manzè Mira A

Lè manzè Mira te jenn fi, men rèv li te genyen: Lè l gran, l ap abite nan yon gwo kay ki gen limyè epi ki chaje ak mozayik. L ap marye ak yon bèl gason byennelve epi l ap ka reyalize tout sa l vle.

Men fanmi li te pòv e se li menm, Mira, ki te pi piti nan 4 sè yo. Kèk fwa, lè papa a sot bwè kleren, se bimen li te konn bimen manman an epi li te konn plenyen kijan l pa gen chans poutèt li fè twòp pitit fi.

Lè Mira te vin gen 14 lane, yo te wè li gen laj pou l marye. Se lè sa a tou, li aprann rèv li yo p ap janm reyalize e manmzèl te tonbe kriye. Men tout bagay te deja fin ranje. Papa Mira te deja chwazi mari a. Se yon nèg ki te gen kèk moso tè. E se sa k fè papa a te panse fanmi an ka jwenn avantaj nan maryaj la. Mira pa t gen anyen pou l di nan sa.

Lè Mira akouche dezyèm pitit li - yon ti gason -, mari a te fè yon ralanti sou kesyon rapò seksyèl la. Sa te fè kè Mira kontan anpil. Byenke mari a pa t konn fè l mal, misye te gen yon seri bouton sou pati siperyè l ki te bay Mira degoutans. Nan 20 lane, manmzèl fè 6 lòt pitit, ladan yo te gen yon ti fi ki mouri lè li te gen 3 lane ak yon ti gason ki mouri touswit apre akouchman.

Yon jou, pandan Mira al nan latrin, li remake pati siperyè l ap bay san, alòske moman règ li pa t ko rive. Manmzèl pa t janm al kay doktè, men kounye a, li oblije mande mari a pèmisyon pou l al wè yon travayè sante. Misye reponn: li pa fè doktè konfyans epi li pa gen lajan pou l gaspiye, chak fwa madanm li gen yon ti tèt chaje.

Lè Mira gen 40 lane, li kòmanse santi anba ti vant li ap fè l mal san rete. Sa te ba l pwoblèm anpil, men li pa t konn pyès moun, pou l ta esplike sa. Kèk mwa apre, Mira decide fè yon jan: li vag sou pawòl mari a, l al chèche laswenyaj. Manmzèl te pè pou l pa pèdi lavi l e se poutèt sa, li oblije mande yon zanmi prete yon ti monnen.

Nan sant sante a, Mira jwenn kèk medikaman pou pwoblèm san an, menm lè travayè sante a pa konsilte l anvan. Mira retounen lakay li byen ta jou sa a, ak fatig nan kò l ak lapenn nan kè l poutèt li pa obeyi mari l epi li depanse tout ti lajan zanmi an te prete l la.

Anpil semèn pase, Mira kontinye ap soufri e li vin dekouraje, lè l wè pwoblèm nan pa regle.

Pou n fini, Mira vin tèlman fèb, mari a resi konprann manmzèl malad anpil. Yo mande yon woulib pou y al lopital lavil, yon gwo vil ki byen lwen. Apre Mira fin pase plizyè jou ap tann, doktè resi konsilte l. Li aprann li gen yon kansè avanse nan kòl matris li, men kansè a deja gaye nan kò l. Tretman ki egziste pou maladi sa a koute chè anpil epi se nan yon lòt zòn nan peyi a li ta ka suiv tretman sa a, pou l eseye sove lavi l. Doktè a di manmzèl: "Pouki sa ou pa t fè yon "Pap test" tanzantan? Si n te dekouvri kansè a bonè, nou t ap ka trete l san pwoblèm." Men, li te deja twò ta. Mira rantrè lakay li e l mouri nan 2 mwa konsa.

➤ Gen anpil rezon ki fè malerèz trape maladi yo ta ka pa pran oubyen ki ta ka geri alòske maladi sa yo konn touye yo.

POUKISA MIRA MOURI?

Pou kesyon sa a, men kèk repons nou pi vit ka tande:

Yon doktè ta ka di...

Mira mouri ak yon kansè avanse nan kòl matris paske li pa t kòmanse tretman an pi bonè.

Yon pwofesè ta ka di...

Mira mouri paske l pa t konnen li te dwe fè yon "Pap tèt".

➤ Pou w jwenn plis enfòmasyon sou kansè kòl matris; gade nan paj 377

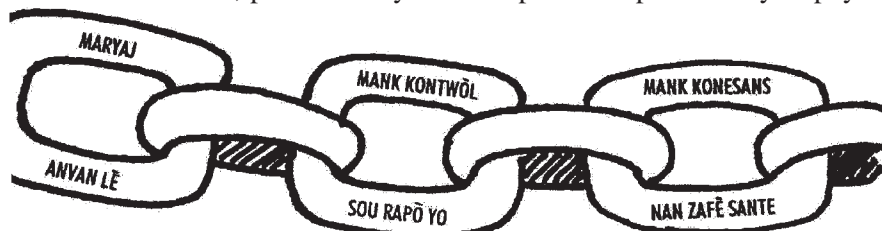
Oubyen yon travayè sante...

Mira mouri paske mari l te gen bouton sou kòk li, ansanm ak lòt MST. Bagay sa yo te fè l pi fasil trape kansè kòl matris.

Tout repons sa yo bon. Fanm ki kòmanse antre nan relasyon seksyèl bonè epi ki kontre ak bouton sou kòk pi vit devlope kansè kòl matris. Epi si yo dekouvri kansè a bonè (an jeneral ak yon Pap tèt), p ap janm gen gwo pwoblèm pou fanm nan jwenn gerizon.

Men repons sa yo pa fin eksplike pwoblèm nan nèt. Chak repons rann yon moun reskonsab - swa Mira, swa mari a - e yo pa al pi lwen. An reyalyite, Mira te gen anpil chans pou l mouri ak kansè kòl matris la, paske se te yon fanm pòv ki t ap viv nan yon peyi.

Kijan malsite ak diskriminasyon kont fanm te mete ansanm pou mennen Mira anba tè

Mira ak fanmi li te pòv. Se sa k fè yo te fòse l marye epi antre nan relasyon seksyèl byen bonè. Kòm fanm, li te restavèk mari li. Li pa t gen anyen pou l di ni sou ki lè pou l fè pitit, ni sou konbyen pitit li dwe genyen, ni sou relasyon mari l ak lòt fanm. Malsite nan fanmi li te kondane l pou l mal manje pandan tout lavi li. Se sa k fè li te soufri feblès e li te gen anpil chans pou l trape maladi.

Malgre nan kominote pa Mira a pa t gen sèvis sante, te gen kèk sèvis sante fanm nan sant sante ki te pi pre a, tankou planin familyal ak sèvis enfòmasyon sou prevansyon VIH/Sida. Men travayè sante yo pa t gen ni fòmasyon ni enfòmasyon sou lòt pwoblèm grav tankou kansè kòl matris. Yo pa t konnen kijan pou yo te fè yon egzamen basen (egzamen pati siperyè fanm, kòl matris la ansanm ak lòt ògàn ki patisipe nan kesyon fè pitit) oubyen yon Pap tèst. Konsa, menm si Mira te al chèche laswenyaj pi bonè, travayè sante a pa t ap ka fè anyen serye pou li.

Se konsa Mira te blije depanse gwo lajan, bat yon gwo distans pou l al kay doktè ki te ka regle pwoblèm li a. Men lè sa a, li te gen tan twò ta.

Pou n fini, Mira te fèt nan yon **peyi** pòv ki pa t gen anpil lajan pou l depanse nan swen sante. Tankou gouvènman anpil peyi pòv, dirijan yo te pote plis atansyon sou lòt sèvis sante enpòtan, men pa sou sante fanm. Tout lajan gouvènman an te ka depanse pou sante fanm, li te chwazi depanse l pou gwo lopital nan gwo vil, men pa pou yon seri pwogram sante kominotè ki ta ka itil fanm tankou Mira. Sa vle di, sèvis pou depistaj ak tretman kansè kòl matris - tankou anpil lòt pwoblèm sante fanm - pa t egziste ditou.

Malsite ak diskriminasyon kont fanm pa t nan avantaj Mira nan 3 nivo - nan nivo fanmi li, nan nivo kominote a, nan nivo peyi a. Se yo ki lakòz pwoblèm sante ki ta pral mennen l anba tè a.

➤ *Nou ka sèvi ak ti egzèsis ki nan paj 26 la pou n eseye dekouvri ki sa ki lakòz lanmò epi ki kapab lakòz lòt pwoblèm sante. Ti egzèsis sa rele "Men poukisa?"*

Men kèk nan relasyon nan mitan rezon lanmò Mira ak pwoblèm lòt fanm.

Ann travay pou chanjman

➤ *Pou lòt lide sou ki jan mari w oubyen mennaj ou ka bay kout men, gade nan paj 14.*

SE BONDYE K TE VLE L KONSA

Se jan soyete yo òganize ki fòse pifò medam yo viv nan malsite epi san lasante. Men sosyete yo ta ka òganize yon lòt jan, kote lasante t ap gen plis chans pou l fè 2 pwen sou maladi.

Kòm nou jwenn rezon ki fè pa gen sante nan nivo fanmi, nan nivo kominote a ak nan nivo nasyonal, chanjman dwe fèt nan 3 nivo sa yo pou fanm ka gen chans fè sante yo vin miyò.

Travay pou chanjman nan fanmi ou

W ap ka amelyore sante w, lè w chèche konnen pwoblèm sante ki konn frape medam yo, lè w fè chanjman nan fason w ap viv, lè w ankouraje fanmi ou chanje fason l ap viv. Pale ak mari w sou sa nou tou 2 bezwen pou n ka viv pi an sante. Pa bliye koze pwotèj nan relasyon seksyèl yo ansanm ak kesyon “youn ede lòt” nan travay lakay la. Ou ka travay tou pou w amelyore sante ak avni timoun yo. Men kèk lide:

Bay timoun yo levasyon pou yon mond ki miyò

Se jan nou leve timoun yo, depi yo fèt, ki fè yo gen tèl ou tèl kwayans ak tèl ou tèl konpòtman lè yo vin granmoun.

Kòm manman, men sa nou montre timoun yo chak jou nan lavi yo:

- grangou pitit fi ak grangou manman yo gen mwens enpòtans pase pa pitit gason ak mari yo.
- Lè se pitit gason nou sèlman nou voye lekòl, n ap aprann timoun yo fanm pa merite tout opòtinite edikasyon ba yon sitwayen.
- Lè nou aprann timoun yo vyolans se fòs gason, n ap fòme yon seri lwijanboje.
- Lè nou pa denonse kraze brize k ap fèt nan vwazinaj, n ap aprann timoun yo li nòmal pou yon papa bimen madanm li ansanm ak tout timoun yo.
- Kòm manman, nou gen pouvwa pou n fè timoun yo grandi ak tèl pèsonalite oubyen tèl lòt pèsonalite:
- Nou ka aprann pitit gason nou vin janti, vin gen bon kè; konsa, lè yo gran, y ap tounen de mari, papa ak frè ki janti e ki gen bon kè.
- Nou ka aprann pitit fi nou yo bay tèt yo valè; konsa y ap egzije lòt moun ba yo valè.

- Nou ka aprann pitit gason nou patisipe ak fyète nan travay nan kay, konsa sè yo, madanm yo ak pitit fi yo p ap gen pou yo bourike pou kont yo, tout lasent jounen.

- Nou ka aprann pitit gason n respekte tout fanm. Nou ka leve yo tout, pou lè yo gran yo ka pran reskonsablite yo nan kesyon relasyon seksyèl la.

Se vre, nou ka bay pitit nou levasyon pou yon mond ki miyò

Travay pou chanje kominote a

W ap ka amelyore sante w ansanm ak sante lòt fanm nan kominote a, lè w fè yo konnen liv sa a, lè w fè ti chita tandè ak yo sou pwoblèm sante fanm.

Li gen dwa difisil pou yon moun pale ak lòt moun. Anpil fwa, medam yo santi yo wont (paregzanp, nan kozman sou pati nan kò yo) oubyen yo konn gen laperèz akòz sa lòt moun pral di. Men se sèlman nan chita tandè nou ka rive konprann pwoblèm sante yo epi dekouvri ki sa ki lakòz yo. Anpil fwa, w ap sezi wè fanm ki anfas ou a gen menm tèt chaje avè w sou menm pwoblèm yo e li byen kontan fouye zo nan kalalou ansanm ak ou.

Ou ka fòme yon ti gwoup fanm pou w òganize diskisyon sou pwoblèm sante nan kominote a. Eseye envite fanm ki byen ak zanmi w, vwazin ou yo ansanm ak fanm ki nan travay ou. Yon fwa nou fin wè yon pwoblèm sante ki frape anpil fanm, l ap pi enteresan pou n òganize lòt reyinyon kote n ap envite lòt moun pou n pale de pwoblèm nan epi vin konnen plis bagay sou sa. Nan chak reyinyon, fòk nou brase lide sou manman rezon ki lakòz pwoblèm sa yo epi chèche wè ki chanjman nou dwe fè nan fanmi nou ak nan kominote a. Soti nan paj 26 rive nan paj 31 liv sa a, nap wè ki jan pou nou kalkile epi kijan pou nou òganize aksyon nou pou nou chanje kominote a.

➤ *Paske reyalite sosyal la pa frape fanm ak gason menm jan, pou yon menm pwoblèm sante, nou gen dwa bezwen 2 solisyon, youn pou fanm, youn pou gason.*

Mezanmi, se pa ti doulè m gen nan do! M tèlman monte mòn nan ak yon bokit dlo sou tèt mwen! Dapre travayè sante a, m pa t dwe ap plede pote chay lou pandan mwen ansent lan. Se sa k te fè manzè Mari fè fos kouch. Men, si m pa fè sa, ki jan n ap fè gen dlo lakay?

Se pa pwoblèm fanm ansent sèlman! Mwen menm tou, do m ap fè m mal toutan. Kounye a, papa, m oblije fè mari m kòmanse ede m bwote dlo.

Mwen menm, m te al vizite sè m nan, lòt jou. Nan katye kote l rete a, moun yo fè presyon sou lakomin pou l mete tiyo toupren kay yo. Kounye a, sè m pa gen pou l al chèche dlo byen lwen ankò. Epi se tout fanm nan katye a ki kontan.

Nou ta ka pètèt òganize n tou pou n fòse lakomin fè menm bagay la pou nou. Men fòk nou jwenn anpil moun pou n ka bay bon jan presyon. Fòk nou ta konnen tou ak kiyès pou n pale. Fòk nou ta deside ki kote nou vle yo mete tiyo yo.

Bon! Nou ta ka pale ak Ti Dyo. Misye se pwofesè, tout moun respekte l. Siman, li ka bann kout men.

Nan yon reyinyon ak yon ti gwoup fanm, nou ka aprann plis bagay sou yon pwoblèm sante epi nou ka chèche solisyon nan tèt ansanm.

Chèche kijan nou ka asosye gason yo menm jan ak medam yo nan tout diskisyon sou kesyon sante fanm. Pale sou kesyon pwoblèm sante fanm ak gason ka parèt yon ti jan difisil, paske fanm pa abitye pale koze konsa ak gason (se sa yo rele yon tabou). Se “sekrè fanm”. Men, kòm gason anpil fwa gen plis pouvwa, yo ka bay gwo kout men. Chèche nèg ki vle pote kole ak fanm, nèg ki ka bay ti gason yo bon egzanp oubyen nèg ki trete medam yo menm jan yo trete lòt gason, egalego.

KIJAN GASON KA BAY KOUT MEN

Nenpòt gason ka patisipe nan amelyorasyon sante fanm:

- Lè li aprann pitit yo respekte fanm, lè yo trete ti gason menm jan ak ti fi.
- Lè li pran abitud mande medam yo sa yo panse, epi koute opinyon yo. Yon nèg serye rete tande madanm li ak pitit fi li, lè y ap di ki pwoblèm yo genyen epi kisa yo bezwen. Epi li chèche pou l wè si yo ka met ansanm pou yo jwenn yon jan pou yo regle pwoblèm fanmi an.
- Lè li menm ak madanm li decide ansanm ki valè pitit y ap fè, ki lè yap fè yo, epi lè li pran responsablite pou planin familyal menm jan ak madanm li.
- Lè li ankouraje madanm li al fè konsiltasyon tanzantan nan sant sante epi ede l jwenn lajan ak tan pou l ka fè sa.
- Lè li fè larelèv ak madanm li nan zafè pran swen timoun ak nan koze fè menaj nan kay.
- Lè li pa bay madanm li zoklo, oubyen si l pa kapab, lè li onèt ak madanm li epi l pwoteje tèt li nan relasyon seksyèl ak lòt moun. Si yon gason trape yon MST, li dwe fè tout fanm ki annafè avè l konnen, pou yo tout ka chèche tretman, san pèdi tan.
- Lè li ankouraje madanm li manje byen, menm lè pa gen anpil manje nan kay la.
- Lè li ankouraje tout pitit li kontinye ret lekòl tout tan yo kapab. Plis yo ret lekòl, se plis y ap ka chwazi nan lavi a lè yo gran e plis y ap gen chans pou yo an sante.

Yon gason ka tounen yon bon egzanp pou kominote a:

- Lè li ankouraje medam yo vin nan reyinyon epi lè li chèche ba yo chans pou yo fè tande vwa yo. Osonn, lè li ankouraje medam yo òganize pwòp reyinyon pa yo, san prezans gason, kidonk kote gason p ap gen pou yo pale.
- Lè li ankouraje tout moun ralanti sou kleren ak **dwòg**, pase bagay sa yo pa itil kominote a anyen; met sou sa se lajan ak fòs kouray kap gaspiye. Eseye òganize fèt kote pa genyen bweson.
- Lè li pa danse kole ak ankenn fòm vyolans kont fanm.
- Lè li aprann tout timoun ki jan pou yo pwoteje sante kò yo, sante mantal yo ak sante seksyèl yo epi fè prevansyon kont maladi moun trape pi plis yo.
- Lè li travay pou li chanje lide ki vle fè kwè yon gwo nèg se yon nèg ki kouche ak anpil fanm. Se pa vre. **Yon gwo nèg se yon nèg ki bay madanm li gwo kout men.**

Men kèk lòt aktivite nou ka òganize pou n ede amelyore sante nan kominote a:

- **Fè enfòmasyon gaye toupatou.** Chèche fason pou n gaye enfòmasyon sou pwoblèm sante nou rankontre pi plis nan kominote a. Konsa, tout moun ap konprann pwoblèm sa yo pi byen.
- **Fòme gwoup solidarite.** Tout fanm ki gen menm pwoblèm tankou fanm ki deja sibi kadejak oubyen lòt agresyon, tout fanm k ap bay timoun tete, tout fanm ki enfim, tout travayèz seksyèl yo, ka fòme gwoup solidarite kote youn ap ede lòt pou pwoblèm yo ka jwenn solisyon.

fòme yon gwoup solidarite

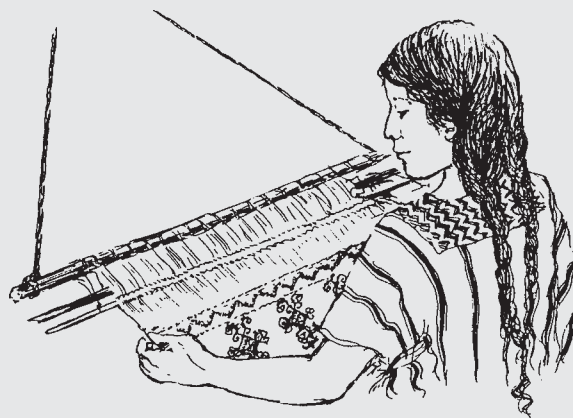
Nan peyi Zimbabwe, paregzanp, yo te kreye yon pwojè ki te rele “Musasa” pou ede tout fanm ki viktim vyolans, sitou sila yo ki sibi vyolans lakay yo. Lalwa pa bay fanm k ap pran move pataswèl nan men mari yo ankenn pwoteksyon. Anpil moun te konn ap repete, wi, se konsa sa te toujou ye, se konsa sa dwe fèt, paske se koutim kominote a. Moun yo te konn di tou kèk kout baton toujou bon pou fè yon fanm rete nan wòl li.

Objektif “Musasa”, se te pou l te rive chanje atitid sa yo, ak zouti edikasyon popilè ansanm ak solidarite l ap bay medam ki sibi vyolans yo. Se konsa, jounen jodi a, “Musasa” òganize tout yon seri aktivite pou montre fanm, gason, pwofesè, etidyan, polisye ak travayè sante ki jan vyolans sou fanm se yon zak ki pa bon. “Musasa” gen pou l konstwi yon kay kote fanm ak timoun ap ka jwenn sekirite lè yo santi yo an danje.

- **Travay pou plis endepandans.** Tout pwojè ki pèmèt medam yo jwenn yon ti demele pou yo antre yon ti kòb, ansanm ak pi bon kondisyon travay ap enteresan anpil, paske pwojè sa yo ka pèmèt fanm yo gen plis endepandans nan desizyon y ap pran. Sa ap ede yo bay tèt yo plis valè, sa vle di y ap renmen pwòp tèt yo pi plis.

Nan yon ti bouk peyi Gwatemala, kote endyen Maya yo ap viv, gen yon gwoup fanm ki fonde yon asosyasyon atizan. Yo vann yon koperativ nan kapital la pwodui yo (kidonk twal) Koperativ sa a espesyalize l nan distribisyon pwodui atizanal fanm fabrike. Kounye a, medam yo antre plis kòb pase prèske tout gason k ap viv nan kominote a. Rezilta: medam yo jwenn plis respè nan fanmi yo ak nan kominote yo epi yo jwenn plis opòtinite nan lavi yo.

Sanitasyon nan kominote a

- **Mete anpil pwojè kominotè sou pye.** Paregzanp, chèche mwayen pou ede tout fanmi yo jwenn moso manje pou yo manje oubyen chèche mwayen pou regle pwoblèm sanitasyon ak pwoblèm dlo potab nan kominote a.

“Green Belt” nan lang angle vle di: “Senti vèt”. Gen yon mouvman nan peyi Kenya ki pote non sa a. Mouvman sa a antre yon bann medam nan aktivite plante epi pwoteje pye bwa. Operasyon sa a pwoteje tè yo kont ewozyon epi li pèmèt moun jwenn kèk ti moso bwa pou yo kwit manje. Siksè medam yo ranpòte nan travay pwoteksyon anviwonman an ak nan distribisyon ti moso bwa bay fanmi yo, fè jounen jodi a, yo gen konfyans nan tè yo e yo jwenn mwayen pou yo viv.

Tankou yon manm “Green Belt” di: “Nan koupe bwa tout lasent jounen pou n fè dife, forè nou yo te kòmanse depafini. Nou reyini chak semenn pou nou sanble semans, mete nan sachè, fè kloti epi swen ti pyebwa nan pepinyè nou. Nou pale sou enpòtans anviwonman ak gwoup yo ansanm ak timoun lekòl yo. Konsa n ap ede tè nou epi n ap fè anviwonman an vin pi anfòm.”

Yon senp ti jefò ki pa koute prèske anyen ka chanje anpil bagay.

Lè w fèk ap gade yon pwoblèm, anpil fwa w ap wè l difisil anpil. Men, an reyalite, san gwo depans, kominote yo gen dwa fè anpil chanjman. Paregzanp, men kèk lide nou ka jwenn nan liv sa a sou prevansyon ak solisyon pwoblèm sante fanm:

- kòmanse yon pwojè recho nan kominote a. Anpil fwa, medam yo konn soufri ak pwoblèm enfeksyon nan poumon, pwoblèm doulè nan do epi yap mache kankannen nan dife. Gen yon seri ti recho bon mache, san danje, ki boule mwens chabon, ki bay mwens lafimen. Lè n itilize ti recho sa yo, n ap fè prevansyon kont pwoblèm nou sot di yo. (Gade nan paj 394)
- òganize yon sistèm anbilans. Anpil fanm mouri akòz konplikasyon nan gwoès, akouchman ak avòtman nan move kondisyon. Nou p ap gen ka lanmò sa yo, si n rive mennen medam yo lopital rapidman. (Gade nan paj 101)
- depistaj kansè san gwo depans ka anpeche anpil fanm mouri ak kansè nan kòl matris ak kansè nan tete. Yo pi fasil trete yon kansè, lè yo dekouvri l bonè. (Gade nan paj 375)
- ede tout fanm jwenn sèvis planin familyal ak swen prenatal san pwoblèm. Si n rive fè sa, n ap rive anpeche anpil fanm mouri akòz konplikasyon nan gwoès, akouchman ak avòtman nan move kondisyon.
- bay travayè sante yo fòmasyon sou kesyon sante fanm. Fòk yo konn fè egzamen basen, Pap tèst, enspeksyon vizyèl, aspirasyon aspiratè manyèl, egzamen tete ak akonpayman sikolojik. Yo ta dwe konnen ki jan pou yo sèvi ak medikaman nan sa ki gen pou wè ak sante fanm.

Ta ka gen prevansyon oswa tretman pi bonè pou anpil pwoblèm sante fanm, si plis travayè sante te jwenn fòmasyon sou kesyon sila a.

Travay pou gen chanjman nan peyi nou

Si w pote kole ak lòt gwoup k ap goumen toupatou nan peyi a, w ap jwenn amelyorasyon pou sante pa w epi w ap ede anpil lòt fanm jwenn amelyorasyon pou sante pa yo tou. Nan tèt ansanm, nou ka fòse gouvènman peyi a bay fanm ak sante fanm anpil enpòtans. Paregzanp, gwoupman kominotè yo ka fè presyon sou gouvènman peyi a pou l jije epi kondane vakabon ki ap fè kadejak ak lòt move zak sou fanm. Nou ka egzije tou pou gouvènman an konstwi klinik kote avòtman fèt nan bon kondisyon. Nou ka mande tou, pou yo vote lwa ki pèmèt fanm posede oubyen eritye yon pwopriyete – konsa fanm p ap oblije depann de gason.

Anpil fanm ak anpil gason ap goumen pou gouvènman peyi yo ka:

- mete aparèy ak enstriman nan klinik andeyò, epi bay travayè sante yo fòmasyon pou fanm ka rale yon souf ak pwoblèm sante ki frape yo pi plis yo.
- peye pou moun - sitou fanm - ki soti andeyò oubyen nan bidonvil yo ka al pran fòmasyon nan domèn lasante. Konsa, yon jou, p ap manke travayè sante ki gen bon jan fòmasyon.
- anpeche konpayi yo andomaje anviwonman an epi anpeche yo fè reklam pou pwodui ki pa bon pou lasante.
- fòse konpayi yo ba fanm ak gason bon jan kondisyon travay epi peye yo kòm sadwa.
- fè pwodiksyon manje pou peyi a vin pi fasil pase pwodiksyon manje pou lòt bòdlò (ekspòtasyon).
- distribiye tè ki vid yo ba tout moun yo te fòse kite zòn lakay yo.

SE POU NOU GEN PLIS POUVWA SOU PWÒP SANTE NOU

Menm jan sante fanm vle di plis bagay pase sante matènèl, li gen plis siyifikasyon tou pase kesyon jwenn swen sante a. Pou yo viv an sante toutbon, fanm dwe gen chans pou yo pran tout desizyon ki bon pou sante yo. Yo bezwen jwenn pòsyon pa yo nan resous ki egziste nan kominote yo ak richès ki egziste sou latè. Lè n fè tèt ansanm ak lòt fanm ak lòt gason toupatou k ap goumen pou lasante, n ap ka jwenn yon chans pou nou viv an sante, pou nou jwi lavi nou nètalkole san maladi, san doulè, san laperèz.